

Korte toespraak over Leo Polak en prijsuitreiking 2015, d.d. 29 januari 2016

Tijdens de jaarlijkse prijsuitreiking van de Leo Polak Scriptieprijs neem ik als kleinzoon van de naamgever telkens weer een moment de tijd om de persoon Leo Polak en zijn ideeën te belichten. Niet alleen omdat deze nauw verweven zijn met de thema's die voor de scriptieprijs aan de orde worden gesteld, maar meer nog omdat Leo Polak zo'n wezenlijke rol heeft gespeeld voor de ontwikkeling van het moderne humanisme in ons land en indirect - via zijn pupillen en zijn weduwe - voor het Humanistisch Verbond en dus ook voor de Universiteit voor Humanistiek.

Polak zou ongetwijfeld trots zijn geweest bij de wetenschap dat wat hem zo zeer bezighield - het zuivere, autonome denken, de zuivere rede, het zedelijk en verstandelijk besef, maar evenzeer de morele verantwoordelijkheid voor de medemens, de wederkerigheid daarin ook in politieke en religieuze kwesties, de geestelijk ontwikkeling van jong en oud, zingeving en opvoering - samengebond is binnen een brede humanistische opleiding, een Universiteit voor Humanistiek.

Polak sprak graag voor brede lagen van de bevolking, via de radio, op bijeenkomsten letterlijk voor Jan en Alleman, maar ook voor selectieve genootschappen, op nationale en internationale congressen. Hij droeg zijn ideeën en inzichten, zijn bekommernissen, zijn dromen nadrukkelijk uit. Daarom is het - zeker voor mij ook - belangrijk in onze tijd op onze beurt deze ideeën, inzichten, bekommernissen en dromen aangevuld met een groeiende kennis van en over zijn filosofische gedachtengoed te blijven uitdragen.

De Stichting Leo Polakfonds heeft daarom zijn werkveld enigszins uitgebreid en niet alleen een scriptieprijs in het leven geroepen die in de afgelopen jaren topt enkele bijzondere laureaten heeft geleid, maar ook in nauwe samenwerking met de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte tot een bijzondere leerstoel Leo Polak in Groningen. Afgelopen herfst heeft de nieuw aangestelde bijzonder hoogleraar strafrechtfilosofie Jeroen ten Voorde (UHD strafprocesrecht in Leiden en recht-plaatsvervanger in Noord-Holland) met veel bijval zijn inaugurale rede over "Slachtoffers en straf" gehouden. We moeten daarbij met name denken aan de befaamde dissertatie van Leo Polak "De Zin der Vergelding".

Sinds zeer kort is via de dagboeken van Leo Polak ook meer bekend over de ontwikkeling van zijn denken, de breedte van zijn filosofische inzichten en de felheid van zijn politieke standpunten. Daarvan zal hopelijk nog dit jaar een publicatie het licht zien dat op basis van het congres over Leo Polak vorig jaar maart door Klaas van Berkel en Stefan van der Poel is samengesteld. Polak liet zich nimmer door onderbuikgevoelens leiden. Deze zouden immers zijn

euthymia, zijn evenwicht en gelijkmoedigheid ondergraven en de zuivere rede ondergraven. En zijn denken en oordelen was stevig gefundeerd op die zuivere rede.

Menig inzicht van Polak uit de jaren dertig mag ook nu, in onze tijd, als waarschuwing gelden. Ook nu worstelen we met het fundamentalistische 'zekerweten', het blinde geloof, of zoals Leo Polak het zelf noemde: het 'heilig geloof' dat de aarde rood heeft gekleurd. En dan heb ik het hier nadrukkelijk evenzeer over de zekerheden van de fundamentalistische gelovige als van de niet minder fundamentalistische politicus. Met dat in gedachten moeten we de volgende passage uit de befaamde radio-rede *Eenheid boven geloofsverdeeldheid*, die Leo Polak op 21 maart 1931 heeft uitgesproken, verstaan:

“Waar het geloof de rede, het vrije denken, poogt te knechten’, waar geloofsfanatisme het vrije denken in de weg staat, waar blind idealisme wordt gevolgd, voeg ik eraan toe, daar kan slechts bloed vloeien. Het vrije denken kent geen anderen maatstaf dan die zuivere rede: zij alleen openbaart ons de eeuwige norm der waarheid voor ons denken, de norm der schoonheid voor ons gevoel, en de norm der goedheid, de norm van liefde en gerechtigheid voor ons willen en onze zedeleer.’

Het vrije denken is niet gebaseerd op blinde zekerheden noch op gedachteloze gevoelens in de onderbuik, maar op diepgaand onderzoek, wetenschappelijke twijfel, nimmer ophoudende nieuwsgierigheid en zelfstandig denken. En daarmee komen we vanzelf weer aan bij de Leo Polak-scripties, waarvan we verwachten dat deze op basis van deze vier grondhoudingen tot stand komen.

Laudatio:

Voor de Leo Polakscriptieprijs 2015 zijn twee thema's aangereikt:

Leiderschap: verantwoordelijkheid en zingeving

Rendementsdenken

De scripties werden beoordeeld op basis van de volgende criteria:

Wetenschappelijke kwaliteit;

Oorspronkelijkheid;

Presentatie en vormgeving

En dat door een jury die dit jaar bestond uit:

Drs. Ina Brouwer, oud-docent "praktische humanistiek"

Dr. Merel Visse, docent/onderzoeker "zorgethiek en beleid"

Prof. dr. Joachim Duyndam, hoogleraar "humanisme en filosofie"

Prof. dr. Alexander Maas, bijzonder hoogleraar

"humanisering van de zorg"

Wim Blokland, "humanisticus"

Drs. Leo Samama, musicus, componist (voorzitter van de jury);

Inge-Marlies Bulsink, secretaris, studieadviseur UvH

De jury van de Leo Polak Scriptieprijs 2015 heeft zich over de ingezonden scripties gebogen en daaruit drie gekozen voor nadere bestudering, drie scripties die niet alleen de door ons gevraagde thema's scherp in het vizier hebben gehouden, maar ook blijk geven van gedegen onderzoek. Tenslotte bleek één enkele scriptie zo veel beter en prijzenswaardiger te zijn dan de andere, dat we besloten hebben dit jaar slechts een enkele prijs te overhandigen, namelijk de eerste prijs.

Het betreft de scriptie *The Return to Oikonomia. On the spatio-temporal fractal of life's organizational continuum & Possible lessons from the scale-invariant pattern of competitive and complementary phases for a sustainable socio-economic structure*. De auteur is Sjoerd Robijn, die zijn onderzoek aan de Universiteit voor Humanistiek heeft verricht.

Persoonlijk doet het mij genoegen een studie over 'Oikonomia' te lezen zonder enige referentie naar theologie of geloof. Immers het woord Oikonomia, dat letterlijk vertaald beheer of administratie van huishoudelijke zaken betekent (Oikos is huis en nomos is wet, regel), dus het beheer van je bezittingen, is door verwijzingen in met name het Nieuwe Testament sterk de theologie in getrokken.

Robijn heeft de opgegeven thematiek, het rendementsdenken, omgebogen tot een ander soort rendement dan men in het algemeen met deze term voor ogen

wil hebben. Het gaat er niet om of bepaalde personen, bedrijven, instellingen of landen geldelijk rijker worden, maar in welke zin wij allemaal er beter van worden zonder dat zaken als winst en verlies in pecuniaire zin druk op het systeem zetten. Het gaat in deze scriptie om evenwicht, uitwisseling, osmose, en termodynamica, dat wil zeggen de termodynamica van goederen en diensten, van grondstoffen en ideeën. Met als uiteindelijke centrale doel: duurzaamheid.

De jury was niet minder verrast door de gekozen invalshoek als door de presentatie. Robijns werk is als scriptie een leerboek, een spannende analyse en een wetenschappelijke reflectie in één! Dit onderzoek is uitvoerig, grondig, geëngageerd en bovendien mooi vormgegeven. Het nodigt uit tot lezen. De manier waarop vanuit een macro-perspectief de werking van de sociaal economische structuur van de samenleving besproken en verhelderd wordt, zowel in met betrekking tot haar positieve als haar negatieve kwaliteiten, is naar de mening van de jury indrukwekkend en draagt bij tot inzicht in deze complexe thematiek.

Kortom, het is met groot genoegen dat ik de Leo Polak Scriptieprijs 2015 mag overhandigen aan Sjoerd Robijn.